

KOZI KÖRPEŞ İLE BAYAN SULU DESTANINDA GEYİK MOTİFİ

Dr. Gülhan ATNUR*

ÖZET

Destanlar halk anlatılarının en önemli konularından biridir. Türkler zengin bir destan geleneğine sahiptir ve bu gelenekte Kozi Körpeş ile Bayan Sulu destanının ayrı bir yeri vardır. Aşk konusunu işleyen bu destan Türk dünyasının birçok bölgesinde yayılmıştır.

Destanların hepsinde olduğu gibi Kozi Körpeş ile Bayan Sulu da motiflerden oluşur. Bu motiflerden biri de geyiktir. Bu makalede Türk ve dünya mitlerinde geyikle ilgili unsurlar anlatılmış, Kozi Körpeş ile Bayan Sulu destanının genel özellikleri ve destanın Altay, Başkurt, Kazak, Kırım-Dobruca Tatarlarına ait varyantlarındaki geyik/maralla ilgili motiflerden bahsedilmiş ve bu motiflerin kaynağı tespit edilmeye çalışılmıştır.

ABSTARCT

The epics are the most important subjects of folk narratives. The Turks have a rich epic tradition and in this tradition Kozi Körpesh and Bayan Sulu have a special place. This epic, dealing whit the subject of love, is spread all over the Turkish World.

As in all epics, Kozi Körpesh and Bayan Sulu also consist of motives. The deer is one of the motives. This article, is about motives of deer in Turkish and World mythology. It also gives information on the general features of Kozi Körpesh and Bayan Sulu and about the motives deer in the Altay, Başkurt, Kazak, Kırım-Dobruca Tatar variations. Furthermore it aims at defining the sources of these motives.

GİRİŞ

Destanlar şekil, muhteva ve icra ediliş tarzı açısından halk anlatılarının en dikkat çekici ve üzerinde en fazla araştırma yapılan konularından biridir. Onlar ancak köklü bir kültüre sahip milletlerde ortaya çıkarlar ve milli unsurlar barındırırlar. Türkler zengin bir destan geleneğine sahiptir. Bu destanların ortaya çıkış şartları, dönemleri ve kahramanları farklı olsa da hepsi Türk boylarının yaşa-

* Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

dığı bir takım maddi / manevi sıkıntıları (göç, kuraklık, savaş, mitik yaratıklarla mücadele, aşk vs.) yansıtır. Mesela Oğuz Kağan, Ergenekon, Yaratılış, Türeyiş, Manas, Edige, Ural Batır, Maaday Kara, Kan Altın, Oçi Bala, Köroğlu, Akbuzat, Kunır Buğa, Alpamış, Rüstem Han, Yusuf Bey-Ahmet Bey (Bozoğlan) vb. destanlar bu sıkıntılar neticesinde ortaya çıkmışlardır. Bu destanlardan biri de Türk dünyasının birçok bölgesinde anlatılmakta olan Kozu Körpeş ile Bayan Sulu'dur.

Destanlar bünyelerinde önemli unsurlar barındırırlar. Türk ve dünya destancılık geleneğindeki önemli unsurlardan biri içerdikleri çeşitli motiflerdir. Bunların ortaya çıkış dönemleri farklı olabilir. Mesela bazı motifler mitolojik dönemde, bazıları masal döneminde bazıları ise tarihi dönemlerde oluşabilirler. Bazı motifler birçok millette ortakken, bazıları da içinden çıktıkları topluma aittir. Aynı motifin kullanılış şekli, yeri, özellikleri ve yaygınlığı toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Dünya anlatılarındaki ortak motiflerden biri de geyiktir. Mitik dönemlerden itibaren hemen hemen her toplumda kullanılmış olan bu motif, Kozu Körpeş ile Bayan Sulu destanında da önemli bir yere sahiptir.

Bu araştırmada dünyada ve Türklerdeki geyik motifinin özellikleri anlatıldıktan sonra Kozu Körpeş ile Bayan Sulu destanı hakkında kısaca bilgi verilecek, destanın varyantlarındaki geyik / maralla ilgili motifler gösterilecek ve bu motiflerin menşei tespit edilmeye çalışılacaktır.

1. Geyik Motifi

Dünya folkloruna baktığımızda geyik ve ona ait birçok özelliğin bazı milletlerin (Çin, Japon, Meksika, Kızılderili, Türk vb.) kültüründe büyük yer işgal ettiğini görürüz. Geyik, genel olarak dünya mitolojisinde “*çabukluğu / hızlılığı, uzun ömürlülüğü, sevimliliği, sonbaharı*” ayrıca “*boynuzlarıyla da güneşin ışıklarını*”¹ temsil eder. Taocu gelenekte ise onun “*Türkçe ismi sığın otu (geyik ya da teke otu) olan adamotuna benzeyen ginseng otu yiyerek uzun ömür*”² kazandığına inanılır. Bazı milletler, onun etinin yenmesi ile geyiğe ait iyi (*hızlı/akıllı*) veya kötü (*korkak*) gücün yiyenlere tesir edeceğini düşünürler.³ O, ayrıca Çin mitolojisinde “*zenginlik*”⁴ de simgeler.

Geyik Türk mitolojisinde dünyadaki diğer mitlerde olduğundan çok daha önemli bir yere sahiptir. Türk halk anlatılarındaki geyik motifiyle ilgili olarak

¹ Gertrude Jobs, *Dictionary of Mythology Folklore and Symbols*, Scarecrow Pres, New York, 1962, s. 425

² Emel Esin, *Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*, Kabalcı Yay., İstanbul 2004 ss. 15-16

³ James Frazer, *Altın Dal-Dinin ve Folklorun Kökleri*, II. Cilt, Payel Yay., İstanbul 1992, ss. 84-86; Jobs, age. s. 425

⁴ Wolfram Eberhard, *Çin Simgeleri Sözlüğü*, Çev.: Aykut Kazancıgil- Ayşe Bereket, Kabalcı Yay., İstanbul 2000, s. 124

önemli çalışmalar yapılmıştır.⁵ Bu çalışmalarda geyiğin Türk mitolojisi ve diğer folklor ürünlerindeki önemi ortaya konulmuştur. Türk boylarında *keyik, bolan, buğu, bulan, buğu, suğun, buğa, sığın, mygak*⁶ adlarıyla anılan, kökü “mezolitik devre” inen geyik, *Şamanlara* ait giysilerin, *Şamanist* törenlerin, el sanatlarındaki muhtelif simgelerin (Pazırık Halısı), Türk halk anlatılarının ve halk inançlarının da vazgeçilemeyen kutsal hayvanlarından biridir.⁷ Geyik, eski Türkler tarafından ecdat olarak görülmüş, onun yere ve göğe ait kut'u taşıdığına inanılmıştır.⁸ Mesela Cengiz Hanın atası bir bozkurt, onun karısı ise beyaz bir geyiktir.⁹ Ayrıca o, Türklerin Gök Tanrı'ya sunduğu kanlı veya kansız kurbanlardan da biridir.¹⁰ Emel Esin, dağ keçisi ve geyiğin “ölümsüzlük simgesi olarak, bazen ot ve ağaç ile birlikte, *Tagar alplarının ve Köktürk hakan soyunun ongun'u*”¹¹ olabileceğini söyler.

Geyiği avlayanların cezalandırılması eski Türklerin adetlerinden kaynaklanır. Totem olarak kullanılan geyiğin gelişigüzel avlanması yasaktır, çünkü “*eski Ortaasya ve Sibiryaya inançlarına göre, totem veya ongon kabul edilen bu kutsal hayvanlar insanlara iyilik verdikleri gibi kötülük de getirirler.*”¹² Totem olarak kabul edilen, kutsal sayılan hayvan / nesne aynı zamanda tabudur, yani istenildiğinde ona dokunulması, onun avlanması ve hakkında konuşulması yasaktır. Tabu olan nesne veya unsur, saygı / sevgi veya korku / nefret duyulduğunda da sıkıntılara sebep olabilir. Bilindiği gibi eski Türkler tabiatı canlı kabul eder, ona saygı duyar ve onu korumaya çalışırdı. Bu yüzden avcılık, tabiatın dengesini koruyarak yapılmalı, avcı her hayvanı avlamamalı idi. Türklerde yılın her günü avlanmak serbest olmadığı gibi, yavru hayvanların avlanması yasaktı ve onların büyüyüp çoğalmaları için Ekim ile Mart sonuna kadar beklenilmekteydi.¹³

⁵ Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi, TTK, I. C., Ankara 1989, ss. 569-583, II. C., Ankara 1995, ss. 101-109; Saadet Çağatay, “Türk Halk Edebiyatında Geyiğe Dair Bazı Motifler”, TDAY-Belleten, TTK, Ankara 1956, ss. 153-177; Müjgan Cunbur, “Folklorumuzda “Geyik” Motifi Üzerine”, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Halk Edebiyatı, II. Cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1982, ss. 71-94; Yaşar Çoruhlu, Türk Mitolojisinin Anahatları, Kabalıcı Yay., İstanbul 2002, s. 142-144

⁶ Ahmet B. Ercilasun vd., Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, I. C., Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991, ss. 270-271

⁷ Ögel, age., I.C., ss. 569-583, II. C., ss. 101-109; Çağatay, agm., ss. 153-177; Cunbur, agm., ss. 153-177; Çoruhlu, age., s. 142-144

⁸ Jean-Paul Roux, Türklerin ve Moğolların Eski Dini, Çev.: Aykut Kazancıgil, İşaret Yay., İstanbul 1998, s. 151; Çoruhlu, age., s. 142

⁹ Moğolların Gizli Tarihi, Çev.: Ahmet Temir, TTK, Ankara 1986, s. 3

¹⁰ Roux, age. s.191; Ögel, age., II. C, s. 104; Mircea Eliade, Dinler Tarihine Giriş, Çev.: Lale Arslan Kabalıcı Yay. İstanbul 2003, s. 83

¹¹ Esin, age., s. 39

¹² Ögel, age., I. C., s. 35

¹³ Roux, age. s. 174

Geyikle ilgili motifler mitolojik dönem sona erdikten sonra da, Türk folklorunun çeşitli alanlarında yaygın bir biçimde kullanılmaya devam etmiştir. Bu motifin görüldüğü folklor ürünlerinden biri de Kozu Körpeş ile Bayan Sulu destanıdır.

2. Kozu Körpeş ile Bayan Sulu destanı ve varyantları

Türk Dünyasının birçok bölgesinde anlatılan Kozu Körpeş ile Bayan Sulu destanı şekil, muhteva ve icra ediliş tarzı açısından Türk destan geleneğinin önemli örneklerindedir. Destanın Altay, Başkurt, Kazak, Tatar (Kırım-Dobruca, Kazan, Baraba-Sibirya) ve Uygur Türklerine ait birçok varyantı olup, bu varyantlar için Kuzıy Körpeş ile Bayan Sulu, Kuzıy Körpes minen Mayanhılıv, Kuzı Körpe, Kuzı Körpe bilen Bayansulu, Kozın Erkeş, Közüyke, Boz Körpeş-Kara Göz Ayım vb. gibi adlar kullanılmaktadır.¹⁴ Bu metinler nazım, nazım-nesir veya nesir şeklindedir.

Kozu Körpeş ile Bayan Sulu destanı 1812 yılında Timofey Belyaev tarafından Başkurt Türkçesinden Rusçaya çevrilip Kazan'da yayımlandıktan sonra dikkat çekmiş¹⁵, Türk boylarındaki varyantları üzerine Rus Çarlığından günümüz Türk Cumhuriyetlerine kadar olan dönemde de çok sayıda derleme ve inceleme yapılmıştır.¹⁶ Türkiye'de ise bazı araştırmacılar destandan ve onun bir takım özelliklerinden bahsetmişse de, destanın bütün varyantları ancak Mehmet Aça ve İbrahim Dilek'in eseriyle Türkiye Türkçesine kazandırılmıştır.¹⁷ Aça'nın tezinde destanın çeşitli Türk boyları arasındaki varyantları -Altay (Kozın-Erkeş, Közüyke), Başkurt (Kuzıyürpes, Kuzıyürpes minen Mayanhılıv), Kazak (Kozu Körpeş, Cır Kozu Körpeş-Bayan Sulu, Kozu Körpeş-Bayan Sulu), Kazan-Sibirya Tatarları (Kuzı Körpe, Kozıkörpeş), Kırım-Dobruca Tatarları (Kozıkürpeş, Kozıkürpeş men Bayansılıv) ve Uygur (Boz Körpeş-Kara Köz Ayım, Bozı Körpeş)- değerlendirilmişken, Dilek'in eserinde destanın Altay Türklerine ait Kozın Erkeş ve Közüyke adlı varyantları yayımlanmıştır.

Türk Dünyasının Romeo ve Juliet'i olarak da nitelendirebileceğimiz Kozu Körpeş ile Bayan Sulu büyük bir aşk destanıdır. Bu destana göre çocuksuz iki bey/han/, çocukları olunca onları beşik kertmesi yaparlar, çocuklara Kozu ile Bayan ismini verirler. Fakat bir süre sonra Kozu'nun babası ölür; Bayan'ın babası da verdiği sözden dönüp başka bir yere göç eder. Kozu büyüyünce nişanlısı Bayan'ı bulmak için yola çıkar ve onu bulur. Varyantlardan birinde "(Tanrı'nın) *Yarattığı yedi aşık-*

¹⁴ Mehmet Aça, *Kozu Körpeş-Bayan Sulu Destanı Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, II Cilt, Selçuk Ü. Sosyal Bilimler Ens., Konya 1998, I. C., ss. 73-122; Mehmet Aça, "Tufan Kuşları ve Kozu Körpeş-Bayan Sulu Destanındaki Bazı Kuşlar", *Milli Folklor*, Yaz 1999, sayı 42, ss. 53-57.

¹⁵ Timofey Belyayev, *Kuzıyürpes (Baskort Halık Hikayehi)*, (Rusçadan Başkurtçaya Çev.: Bayazit Bikbay, Nejip İzelbay), Baskortostan Kitap Neşriyeti, Ufa 1965, s. 3

¹⁶ Aça, age, I. C.s. 73-122

¹⁷ Aça, age, I. C., VI+373 s., II. C. 569 s.; *Altay Destanları I*, Haz.: İbrahim Dilek, TDK, Ankara 2002 ss. 252-362

tan biri"¹⁸ diye tarif edilen Kozi ile Bayan, birbirlerine kavuşmak için Bayan'nın babası ve diğer rakiplerle mücadele ederler, ama maalesef bu mücadele bazı varyantlarda kavuşmayla bitmez.

Türk destan geleneğinde önemli bir yere sahip olan Kozi Körpeş ve Bayan Sulu, içindeki zengin motifler açısından da bu yeri hak etmektedir. Bunlardan bazıları çocuksuzluk, gebe maral (kurt), beşik kertmesi, ad koyma, kahramanın silahlarını alması, at çakı, iyi veya kötü hayvanlar, formülistik sayılar, şekil değiştirme, meskey, çeşitli mükafatlar ve cezalar, yardımcı insanlar, hile, at, silah ve giysi alma, çeşitli hayvanlarla söyleşme, bayterek, trajik son, yiğidin ancak bıçağı/kılıcı ile öldürülebilmesi, sihirbaz, rüyaya yatma, ölüp-dirilme vs.dir.¹⁹ Özellikle geyik/maral motifi bunların içinde dikkat çekmektedir.

3. Kozi Körpeş ile Bayan Sulu destanına ait varyantlarda geyik/maral motifleri

Bu motif destanın Altay (Kozın Erkeş), Başkurt (Kuziykürpes), Kazan-Sibirya Tatarları (Kuzı Körpe, Kozıkörpeç), Kırım (Kozıkürpeç) ve Uygur (Boz Körpeş-Kara Köz Ayım, Bozı Körpeş) varyantlarında mevcut değildir. Geyik motifinin olduğu bazı varyantlarda ise onunla ilgili birden fazla motife rastlanmaktadır. Kozi Körpeş ile Bayan Sulu destanının Başkurt, Kazak ve Altay Türklerine ait varyantlarında gebe maral, Kırım-Dobruca Tatarlarına ait varyantta ise gebe kurt motifi vardır. Bu varyantlarda ava çıkan çocuksuz iki beyin gebe bir (iki) maral (kurt) ile karşılaştıkları, eşleri hamile olduğu için –Közüye’de bu belirtilmemiş- onu avlamakta tereddüt ettikleri anlatılmaktadır. Bazı varyantlarda ise eve eli boş dönmek istemediği için bu totem hayvanını avlayan beyin başına bela geldiği -ölüm- söylenmektedir.²⁰

Başkurlara ait iki varyanttan yalnızca Kuziykürpes minen Mayanhılıv’da maral motifi vardır. Burada ava çıkan Küser ile Küsmes Han’ın yolda rastladıkları gebe bir geyiği, eşleri de gebe olduğu için acıyıp vurmadıkları ifade edilmiştir.²¹

Kazak Kozi Körpeş varyantında Karabay ile Sarıbay gebe bir maralla karşılaşırlar; Karabay karısının hamile olduğunu düşünüp onu vurmaktan imtina eder; Sarıbay ise maralı vurur, maralın iki buzağısı yetim kalır, maral ölürken “*müstakbel evladın da böğürsün benim gibi olup.*” der, gerçekten de Sarıbay oğlunun doğduğunu ölür ve oğlu yetim kalır.²² Kazak Cır Kozi Körpeş-Bayan Sulu adlı varyantta ise Karabay ile Sarıbay yollarına çıkan gebe maralı eşleri hamile olduğu için öldürmez-

¹⁸ Aça, age., II. C., s. 361

¹⁹ Destandaki bütün motifler için bkz: Aça, age., I. C., ss. 217-323

²⁰ Aça, age., I. C., s. 230

²¹ Aça, age., II.C., s. 225

²² Aça, age., II. C., ss. 258-260

ler ve onu “*baba tükü şaştı aziz maral*” diye nitelendirirler.²³ Kazaklara ait Kozu Körpeş-Bayan Sulu varyantında da av sırasında birbirleriyle karşılaşan Karabay ile Sarıbay gebe bir marala rastlarlar, “*Vursana, ölsem de bir doyayım/ Mahşerdeki günahımı ben çekeyim!*” diye konuşan Karabay’ın isteği üzerine Sarıbay maralı vurur, fakat bu esnada kendi silahıyla yaralanır; Karabay ise maralın karnını yarar, yavruları boğazlar ve alıp evine götürür; maralı vuran Sarıbay oğlunun doğumunu göremeden ölür.²⁴ Görüldüğü gibi Kazak varyantlarında gebe maral motifinin yanı sıra onun insan gibi konuşması, beddua etmesi ve evliya yerine konulması söz konusudur.

Bu destanın Altay varyantlarından Kozın Erkeş’te geyikten yalnızca av hayvanı olarak bahsedilirken Közüyke’de maralın diğer özellikleriyle ilgili birkaç motif vardır. Diğer varyantlara bakıldığında Közüyke’deki maral motifinin daha zengin ve daha arkaik olduğu görülmektedir.

Közüyke’de maral motifinin geçtiği kısım kısaca şöyledir: Karatı Kağan ile Ak Kağan adetleri olduğu üzere ava giderler, iki kağan yalnız avlanmak için ayrılırlar ama bir tane bile avlayacak hayvan bulamazlar, bunun şaşkınlığını yaşarken gebe bir maralla karşılaşır, ne kadar iyi okçu olsalar da attıkları ok hedefi şaşırır, maral bu olaydan sonra insan gibi konuşmaya başlar. Destanda Ak Kağan’ın geyikle karşılaşması şöyle anlatılır:

“Ak Kağan baktı ki,
Kapak gibi kara kayanın
Biraz alt yanında
Koyu kahverengi maralın
Kel koltuğu görünüyor.
Çam ağacı yayını şimdi
Ak Kağan çekip çıkardı,
Ava, kuşa karşı hedef şaşırılmaz
Altın uçlu okunu attı.
Yarım kulaç silahını
Yanağına doğru tuttu.
Attığı tarafta
Dişi geyik kara maral
İnsan gibi konuştu:
“Avlanacak bir şey bulamayıp,
Hiddetlenip atarak,
(Etimle) Karnını mı doyuracaksın?
(Postumu) Üzerine örtü mü yapacaksın?”

²³ Aça, age., II. C., ss. 327-328

²⁴ Aça, age., II. C., ss. 433-436

Memelerimi sütle doldurmak için gezip,
Nazlı yavrumu karnımda taşıyıp,
Geniş Altay'ına geyik eklemek için
Ben şimdi doğurmak üzereydim.
Erke Tana hatununun,
Aynı benim gibi, ayı, günü
İyice yaklaştı,
Memelerinin sütü doldu,
Nazlı oğlunu bekliyor!"²⁵

Karatı Kağan'ın başına da aynı olay gelir, maral ona da bir çocuğunun olacağını müjdelir. İki kağan kendi aralarında konuşurken maralla karşılaşmalarıyla ilgili şunları söylerler:

"Altay'ın hayvanları geleceği görür
Söyledikleri doğru çıkarsa,
İki çocuğu genç yaşlarında
Evlendirip, yuva yaparız."²⁶

Kağanlar bu haberden sonra hızla evlerine gelirler, hakikaten maralın haber verdiği gibi Ak Kağan'ın oğlu, Karatı Kağan'ın ise kızı olmuştur. Fakat bu çocuk Karatı Kağan'ın ve karısının ifadesiyle, son dönemlerin etkisi olmalı, "*gereksiz (kız) çocuk*"tur.²⁷ Çocuklarının olması iki kağanı hem şaşırtır hem de sevindirir. Destanda açıkça söylenmese de "*çocuk yoktu çocuk oldu*"²⁸ ifadesinden her iki kağanın da çocuklarının olmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim destana ait diğer varyantlar da bunu doğrulamaktadır, çünkü destanın bütün varyantlarında çocuksuzluk motifi vardır.

Destanın Kırım-Doburca Tatarlarına ait Kozkürpeş men Bayansılıv adlı varyantında ise kaybolan hayvanlarını arayan Edil Bay ile Cayık Bay hayvanlarını ararken iki gebe kurtla karşılaşır, onları görünce birbirlerine karılarının hamile olduğunu haber verirler.²⁹

Yukarıdaki varyantlarda maralla ilgili olarak, *gebe maral (kurt)*, *avcının acımadan gebe maralı avlaması*, *gebe maralın öldürülmesi neticesinde cezalandırma*, *beddua eden maral*, *konusan maral*, *haberci maral*, *geleceği gören (kahin) maral*, "*baba tükti şaştı aziz maral*" motifleri kullanılmıştır. Bu motifler aslında Türk halk anlatılarındaki maral motifleriyle ortak özellik gösterir.

²⁵ Dilek, age., s. 307, Aça, age, II. C., ss. 107-108

²⁶ Dilek, age., s. 308

²⁷ Dilek, age., s. 308

²⁸ Dilek, age., s. 311

²⁹ Aça, age, II. C., s. 533

Türk halk anlatılarındaki geyikle ilgili çalışmalar dikkate alındığında Kozi Körpeş ile Bayan Sulu'da rastlanan motiflerin Türklerin çok eski dönemlerinde *totem* kabul ettikleri bu hayvanın izlerinden olduğu açıktır. Bahsedilen varyantlarda avlayan kişinin ölümüne sebep olması, Közüyke'de ondan '*geleceği gören Altay hayvanlarından geyik*', şeklinde bahsedilmesi ve atılan okların ona değmemesi de onun totem kabul edilmesinin en önemli izlerindedir. Onun Altay'a geyik ekleyeceğine söylemesi de gebe hayvanların avlanmamasıyla ilgili yasağı hatırlatmaktadır. Kazaklara ait Cır Kozi Körpeş-Bayan Sulu adlı varyantta tıpkı Anadolu'daki Geyikli Baba³⁰ veya Boz Geyikli³¹ gibi İslamiyet'in etkisiyle ortaya çıkan "baba tükti şaşı aziz" in kendisi olarak nitelendirilmesi ve daha sonra onun gelip çocuklara isim koyması da aynı şekilde izah edilebilir. Destanın Dobruca Tatarlarına ait varyantında Türklerin bir diğer *totemi* olan kurdun maralın yerine kullanılması da bunun göstergesidir.³²

Saadet Çağatay, Kozi Körpeş ve Bayan Sulu destanındaki "*av ve geyik bahsi yine Hind masalındaki karnında yavrusu olan geyik efsanesinin devamına bir misaldir.*"³³ ifadesiyle destandaki geyik motifinin kökenini, diğer geyik motiflerinde olduğu gibi, Hint/Budist menşesine bağlarsa da, kanaatimizce Kozi Körpeş ile Bayan Sulu destanı veya diğer birtakım halk anlatılarındaki geyiğe ait motifleri Türk / Şamanist kökene bağlamak daha doğru olacaktır. Özellikle destanın Altay Közüyke varyantındaki maralla ilgili motiflerin diğer varyantlardakine göre daha eski olduğu söylenebilir. Çünkü maral Altay destanı Közüyke'de olduğu gibi sadece haberciliği, geleceği görmesi veya totem kabul edilip avının yasaklanmasıyla değil, Kan-Altın'daki Kara-çookır sığın (maral)ın yeryüzünün ve denizlerin iyisi olması ve boynuzlarındaki bir kutuda destanın kahramanı Kan-Altın'ın düşmanı yedi Şulmuş'un ruhunu taşıdığına inanılmasıyla da Altay destanlarında kendisine yer bulmuştur.³⁴

SONUÇ

Dünyadaki birçok halkın mitolojisinde kullanılan geyik motifi Türk mitolojisinde daha önemli bir role sahiptir.

Bu motif sadece mitolojide değil, mitik dönemden sonra ortaya çıkan birçok folklorik malzemede de zengin bir biçimde yer almıştır.

³⁰ Abdulkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller-Araştırmalar, TTK, Ankara 1986, s. 83

³¹ Ali Rıza Yalman (Yalgın), Cenupta Türkmen Oymakları I, Kültür Bakanlığı Yay., Ank. 2000, s. 33

³² Aça, age, II. C., s. 533

³³ Çağatay, agm, ss. 165-166

³⁴ N. A. Alekseev, vd., Altayskie Geroičeskie Skazaniya: Oçi-Bala, Kan-Altın, Sibirskoe izdatelsko-poligraficeskoe i knigotorgovoe predpriyatie RAN, Novosibirsk 1997, s. 524-526-528-530

Türk dünyasının önemli aşk konulu destanlarından biri olan Kozu Körpeş ile Bayan Sulu'nun bazı varyantlarda geyik motifine hiç rastlanmamıştır. Destanın geyik motifi kullanılan bazı varyantlarında bu motif dikkat çekici değildir. Ancak, destanın, Şamanist Altay Türklerinde bulunan Közüye adlı varyantında bu motif zengin bir biçimde yaşamaktadır. Ayrıca geyik motifinin farklı kullanımına İslamiyet'in tesirine rağmen Şamanist kültürün izlerini kuvvetli bir şekilde taşıyan Kazaklarda da tesadüf edilmesi şaşırtıcı değildir.

Bütün bu bilgilerin ışığında Türk folklorundaki geyik motiflerini Hint / Budist veya başka bir menşeye yerine Türk / Şamanist geleneğe bağlamak daha doğru olacaktır.

KAYNAKLAR

- AÇA, Mehmet, "Tufan Kuşları ve Kozu Körpeş-Bayan Sulu Destanındaki Bazı Kuşlar", Milli Folklor, Yaz 1999, sayı 42, ss. 53-57
- AÇA, Mehmet, Kozu Körpeş-Bayan Sulu Destanı Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, II Cilt, Selçuk Ü. Sosyal Bilimler Ens., Konya 1998
- ALEKSEEV, N. A. vd., Altayskie Geroičeskie Skazaniya: Oçi-Bala, Kan-Altın, Sibirskoe izdatelsko-poligraficeskoe i knigotorgovoe predpriyatie RAN, Novosibirsk 1997
- Altay Destanları I, Haz.: İbrahim Dilek, TDK, Ankara 2002
- BELYAYEV, Timofey, Kuzıykürpes (Başkort Halık Hikayehi), (Ruşçadan Başkurtçaya Çev.: Bayazit Bikbay, Nejip İzelbay), Başkortostan Kitap Neşriyeti, Ufa 1965
- CUNBUR, Müjgan, "Folklorumuzda "Geyik" Motifi Üzerine", II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Halk Edebiyatı, II. Cilt, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1982, ss. 71-94
- ÇAĞATAY, Saadet, "Türk Halk Edebiyatında Geyiğe Dair Bazı Motifler", TDAY-Bulleten, TTK, Ankara 1956, ss. 153-177
- ÇORUHLU, Yaşar, Türk Mitolojisinin Anahatları, Kabalcı Yay., İstanbul 2002
- EBERHARD, Wolfram, Çin Simgeleri Sözlüğü, Çev.: Aykut Kazancıgil- Ayşe Bereket, Kabalcı Yay., İstanbul 2000
- ELİADE, Mircea, Dinler Tarihine Giriş, Çev.: Lale Arslan Kabalcı Yay. İstanbul 2003

- ERCİLASUN, Ahmet B. vd., Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, I. C., Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1991
- ESİN, Emel, Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler, Kabalcı Yay., İstanbul 2004
- FRAZER, James, Altın Dal-Dinin ve Folklorun Kökleri, II. Cilt, Payel Yay., İstanbul 1992
- İNAN, Abdulkadir, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller-Araştırmalar, TTK, Ankara 1986
- JOBES, Gertrude, Dictionary of Mythology Folklore and Symbols, Scarecrow Pres, New York, 1962
- Moğolların Gizli Tarihi, Çev.: Ahmet Temir, TTK, Ankara 1986
- ÖGEL, Bahaeddin, Türk Mitolojisi, TTK, I. C., Ankara 1989, II. C., Ankara 1995,
- ROUX, Jean-Paul, Türklerin ve Moğolların Eski Dini, Çev.: Aykut Kazancıgil, İşaret Yay., İstanbul 1998,
- YALMAN (YALGIN), Ali Rıza, Cenupta Türkmen Oymakları I, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000